

ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВІ УМІННЯ, ЯКІ ОБУМОВЛЮЮТЬ КОМПЕТЕНТНЕ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Цільмак О. М.,
Проценко О. О.

У статті наголошено, що випускники ВНЗ України повинні бути компетентними фахівцями, які під час здійснення професійних функцій і вирішення професійних завдань будуть демонструвати необхідний рівень знань, умінь та навичок. Авторами в статті пропонується класифікація груп професійно важливих умінь (гностичні (аналітичні, прогностичні, дослідницькі, дидактичні, креативні), стратегічно-тактичні, мобілізаційні, лідерські, комунікативні й артистичні), які обумовлюють компетентне проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Підкреслено, що оцінювання рівня професійної готовності фахівців до проведення НС(Р)Д слід здійснювати відповідно до змісту класифікованих авторами груп професійно важливих умінь. Це надасть можливість підвищити рівень якості НС(Р)Д і забезпечить їх ефективність.

Ключові слова: компетентність, професійно важливі уміння, негласні слідчі (розшукові) дії, працівник ОВС, фахівець.

В статье отмечается, что выпускники ВУЗов Украины должны быть компетентными специалистами, которые во время осуществления профессиональных функций и решения профессиональных задач будут демонстрировать необходимый уровень знаний, умений и навыков. Авторами в статье предлагается классификация групп профессионально важных умений (гностические (аналитические, прогностические, исследовательские, дидактические, креативные), стратегически-тактические, мобилизационные, лидерские, коммуникативные и артистические), обуславливающие компетентное проведение негласных следственных (розыскных) действий. Подчеркнуто, что оценку уровня профессиональной готовности специалистов к проведению НС(Р)Д следует осуществлять в соответствии с содержанием классифицированных авторами групп профессионально важных умений. Это даст возможность повысить уровень качества НС(Р)Д и обеспечит их эффективность.

Ключевые слова: компетентность, профессионально важные умения, негласные следственные (розыскные) действия, работник ОВД, специалист.

The article stressed that graduates of higher educational institutions of Ukraine shall be competent professionals, who in the course of professional functions and solving their professional objectives are to demonstrate the required level of knowledge and skills. The authors of the article suggests a classification of groups of important professional skills (Gnostic (analytical, predictive, research, teaching, creative), strategic and tactical, mobilization, leadership, communication and artistic) that lead to the competent conduct of undercover investigative (detective) action. It is emphasized that evaluation of professional readiness experts to conduct covert investigative (detective) actions should be carried out in accordance with the content

authors group classified professionally important skills. This will provide opportunities to increase the quality undercover investigator (detective) actions and ensure their effectiveness.

Keywords: competence, professional skills are important, covert investigators activities of police officers, specialist.

Міністерство внутрішніх справ України стурбовано некомпетентністю осіб, які працюють в органах внутрішніх справ, зокрема випускників вищих навчальних закладів (надалі - ВНЗ) системи МВС. Некомпетентність працівників ОВС стає підґрунтям для грубих порушень ними закону, неякісного розкриття злочинів, що детермінується небажанням і невмінням кваліфіковано виконувати свої професійні функції й протистояти криміногенній ситуації.

Слід зазначити, що існуюча система підготовки фахівців для органів і підрозділів внутрішніх справ не повною мірою відповідає вимогам сьогодення, заснована на діяльній підході до навчання та здійснюється у двох взаємозалежних напрямках - теоретичному й практичному. Ми вважаємо, що одним з ефективних напрямків реформування відомчої освіти МВС є особистісно-соціально-діяльній компетентнісний підхід до навчання, метою якого є розвиток і формування в курсантів професійно-психологічної готовності й здатності ефективно, продуктивно, компетентно та кваліфіковано виконувати професійні, соціальні й життєдіяльні функції на основі набутих ними знань, умінь, навичок і практичного досвіду.

У Законі України "Про вищу освіту" чітко визначено, що "...компетентність - динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти..." [1].

У статті 6 "Атестація здобувачів вищої освіти" цього ж закону зазначено, що "...Атестація - це встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти..." [1].

Отже, компетентісно-зоорієнтована освіта має сприяти набуттю особами, які навчаються, певних типів, видів і підвидів компетентностей, комплексному засвоєнню потрібних знань і способів практичної діяльності, завдяки чому людина успішно зможе реалізувати себе в різних галузях своєї професійної діяльності, набуде соціальної самостійності, стане мобільною та кваліфікованою, буде вільно орієнтується в навколишньому середовищі й успішно вирішувати складні технологічні завдання.

Враховуючи специфіку відомчої освіти, в умовах ВНЗ МВС йдеться про розвиток і формування в курсантів професійно-психологічної готовності, здатності та спроможності ефективно, продуктивно, компетентно

й кваліфіковано виконувати професійні й соціальні функції на основі набутих ними знань, умінь, навичок і практичного досвіду.

Отже, випускники ВНЗ України повинні бути компетентними фахівцями, які під час здійснення професійних функцій і вирішення ними професійних завдань будуть демонструвати необхідний рівень знань, умінь і навичок.

Провідним завданням ОВС України виступає вдосконалення способів, засобів, методів і прийомів виявлення та розслідування злочинів. Саме на його вирішення Кримінальним процесуальним кодексом України [2] (далі - КПК України) введено в кримінальний процес Інститут негласних слідчих (розшукових) дій (далі - НС(Р)Д). З його появою слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину:

1) приймає рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій (п. 3 ст. 246 КПК України [2]);

2) уповноважений і має право проводити негласні слідчі (розшукові) дії (ч. 2, п. 2 ст. 40 та п. 6 ст. 246 КПК України [2]);

3) доручає проведення негласних слідчих (розшукових) дій уповноваженим оперативним підрозділам "органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України" (п. 6 ст. 246 КПК України [2]).

Це надає можливість слідчому ефективніше виявляти й розслідувати найбільш складні та латентні злочини, розслідування яких іншими засобами надзвичайно складне й підчас неможливе.

На сучасному етапі розвитку Інституту НС(Р)Д виникає низка об'єктивних і суб'єктивних перешкод під час підготовки й проведення НС(Р)Д, а також під час фіксації його результатів. За результатами проведеного анкетування 264 слідчих підрозділів Одеської та Хмельницької областей, нами було встановлено, що зі всіх проведених НС(Р)Д, зокрема спостереження за особою, річчю або місцем, були ефективними й надали результат (що був використаний під час досудового розслідування як доказ) тільки 48,19%. Зазначено, що під час проведення спостереження за особою, річчю або місцем не було досягнуто позитивного результату з таких причин: 1) неякісний вибір об'єкта спостереження - так відповіло 34,49% від усіх опитаних; 2) некомпетентність дій суб'єктів НС(Р)Д - 26,53%; 3) витік інформації - 24,64% від опитаних.

Отже, це все свідчить про некомпетентність суб'єктів НС(Р)Д, про низький рівень взаємодії між слідчими й оперативними працівниками; про витік інформації про підготовку до проведення НС(Р)Д через велику кількість обізнаних суб'єктів НС(Р)Д; про недосконалість нормативно-правових актів, які регламентують порядок підготовки до проведення НС(Р)Д, процес його проведення, а також процес фіксації його результатів. Ці та інші перешкоди стають причинами несвоєчасності та неефективності вжиття термінових заходів щодо виявлення й розслідування злочинів тяжких і особливо тяжких злочинів.

Слідчим діям і негласним слідчим (розшуковим) діям присвятили свої наукові праці О.П. Бабіков, А.П. Глушков, В. О. Криволапчук, М.А. Погорецький, С.М. Смоков, Є.П. Скуліш, Р.М. Шехавцов та ін. Однак саме перелік професійно важливих умінь, необхідних для підвищення ефективності підготовки фахівців до проведення НС(Р)Д, у наукових працях описано не було.

На нашу думку, *компетентність* - це спроможність особистості кваліфіковано виконувати професійні функції. Головними складовими компетентності є [3]:

- знання, вміння, навички, досвід,
- індивідуальні базові характеристики людини (вік, стать, стан здоров'я, психофізіологічні можливості, здатності);

- особистісні базові характеристики (пізнавальна активність, готовність до навчання, ціннісні орієнтації та ідеали, емоційність, індивідуально-психологічні властивості та ін.);

- об'єктивні базові характеристики (освіта, стаж діяльності, успіхи в навчанні, правоохоронній, педагогічній або службовій діяльності);

- професійно значущі якості,

- спрямованість,

- мотивація.

Метою нашої статті є обґрунтування переліку професійно важливих умінь суб'єктів НС(Р)Д, тому ми зосередимо свою увагу саме на класифікації умінь, розвиток і формування яких необхідно здійснювати при підготовці фахівців для компетентного проведення НС(Р)Д.

На нашу думку, ефективність і результативність проведення НС(Р)Д залежить від таких груп професійно важливих умінь суб'єктів НС(Р)Д, як: гностичні, стратегічно-тактичні, мобілізаційні, лідерські, комунікативні й акторські.

До *гностичних умінь*, ми вважаємо, слід віднести:

а) *аналітичні*, тобто уміння:

- орієнтуватися в течії й умовах НС(Р)Д;

- аналізувати ситуацію, дії та вчинки особи, розглядати їх з усіх боків, розпізнавати їх типові риси й ознаки, виділяти істотні, малопомітні компоненти (відтінки, деталі форми, будова частин і тому подібне);

- розкривати об'єктивні зв'язки й стосунки та виявляти суть дій і вчинків особи; вибудовувати логіку послідовності дій особи;

- запам'ятовувати й систематизувати всі дрібниці й деталі;

- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; виявляти й усувати протиріччя при спостереженні за особою;

- вибудовувати логіку послідовності дій для вирішення проблеми й доказовості прийнятого рішення;

- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки й тому подібне;

б) *прогностичні*, тобто уміння:

прогнозувати подальші дії особи;

передбачати можливі небажані наслідки, які можуть виникнути під час НС(Р)Д;

передбачати напрями розгортання конфлікту й можливі наслідки;

зберігати професійну таємницю;

тонко відчувати оточуючих людей;

завжди бути "на крок попереду" під час проведення НС(Р)Д;

передбачати розвиток подій під час проведення НС(Р)Д;

в) *дослідницькі*, тобто уміння:

диференціювати й порівнювати необхідні й достатні кількісні і якісні ознаки об'єктів НС(Р)Д;

уважно й копітко розглядати кожну деталь навколо особи, визначати суть процесів, станів або явищ, які досліджуються;

побачити в об'єкті НС(Р)Д, явищі, процеси, діях і вчинках особи якомога більше сторін і зв'язків;

помічати деталі, бачити приховані від інших особливості, можливості;

г) **дидактичні**, тобто уміння:

- обирати ефективні адекватні форми, засоби, методи й прийоми для забезпечення ефективності та результативності НС(Р)Д;

- розробляти методику проведення НС(Р)Д з урахуванням обстановки, ситуації тощо;

д) **креативні**, тобто уміння:

оригінально підходити до рішення різних завдань НС(Р)Д;

приймати нестандартні рішення;

здійснювати множинне перегрупування ідей і зв'язків.

Стратегічно-тактичні, тобто уміння:

планувати діяльність, вибирати адекватні форми, засоби, методи й прийоми для ефективного здійснення НС(Р)Д;

визначати головні й невідкладні завдання при плануванні, організації процесу НС(Р)Д;

вчасно перервати процес НС(Р)Д при розсекречуванні або при виникненні небезпеки для власної життєдіяльності;

своєчасно змінювати тактику дій відповідно до умов НС(Р)Д.

Серед мобілізаційних слід виділити вміння:

швидко орієнтуватися в найнесподіваніших і складних ситуаціях НС(Р)Д;

тримати все під контролем, виявляти пильність, уважність і обережність;

виявляти високу працездатність (здатність до тривалої напруги сенсорних систем в умовах монотонності й збереження активності та ін.);

виявляти конструктивну активність при невизначених, складних ситуаціях НС(Р)Д;

виявляти швидкість просторової реакції на зоровий, слуховий, тактильний, нюховий і руховий подразники; виявляти швидкість реакції на небезпеку (здатність до швидкодії в умовах дефіциту часу).

До **лідерських** вмінь слід віднести уміння:

- привертати до себе людей;

- коригувати, регулювати й управляти процесом взаємодії між учасниками НС(Р)Д;

- досягати мети тонкими й умілими прийомами;

- правомірно, ввічливо й коректно, тактовно і делікатно, ухильно і безболісно розгортати ситуацію в потрібне для НС(Р)Д русло;

впливати на інших.

Комунікативні. До них слід віднести уміння:

- справляти позитивне враження;

- грамотно, чітко, зрозуміло викладати свої думки й доводити інформацію до суб'єктів НС(Р)Д;

- долати бар'єри спілкування зі суб'єктами НС(Р)Д;

- створювати певний психологічний настрій між суб'єктами НС(Р)Д;

- встановлювати й підтримувати контакт;

- знаходити "ключ" до будь-якого слухача або співрозмовника;

- дотримуватися норм і правил, етикету спілкування, його рамок;

- конструктивно вирішувати спірні питання або конфлікт. До акторських умінь належать уміння:

миттєво перевтілюватися, грати різні соціальні ролі;

маскуватися, удаючи себе іншим;

не залежати від зовнішніх впливів і оцінок, самостійно регулювати власну поведінку й відповідати за неї;

за потреби завуальовано маніпулювати оточуючими, підпорядковуючи їх інтересам НС(Р)Д;

оперувати мімікою й жестами;

легко справляти бажане переконалим враженням.

Отже, ці та інші професійно важливі уміння суб'єктів НС(Р)Д лежать в основі компетентності фахівців ОВС і обумовлюють їх професіоналізм. Тому висококваліфікованими фахівцями, справжніми майстрами справи можна вважати осіб, які можуть застосувати сформовані уміння на практиці й тим самим забезпечити ефективність і результативність проведення НС(Р)Д.

Слід підкреслити, що оцінювання рівня професійної готовності фахівців до проведення НС(Р)Д слід здійснювати відповідно до змісту класифікованих нами груп професійно важливих умінь - гностичні (аналітичні, прогностичні, дослідницькі, дидактичні, креативні), стратегічно-тактичні, мобілізаційні, лідерські, комунікативні й артистичні. Це надасть можливість підвищити рівень якості НС(Р)Д і забезпечить їх ефективність.

Література

1. Про вищу освіту: закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. - [Електронний ресурс]: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI із змін., внес. згідно із Законами України: за станом на 04.06.2014 р. № 1261-18. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

3. Цільмак О.М. Складові структури компетентностей [Текст] / О.М. Цільмак // Наука і освіта. - 2009. - № 1/2. - С. 128-134.

*Цільмак О.М.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
ОДУВС*

*Проценко О.О.,
здобувач кафедри психології та педагогіки
ОДУВС*

Надійшла до редакції: 11.09.2014

УДК 343.98

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ, РІЧЧЮ АБО МІСЦЕМ

Жалдак С. І.

У статті на підставі вивчення чинного вітчизняного законодавства визначені особливості застосування спеціальних лінгвістичних і психологічних знань при спостереженні за особою, річчю або місцем.

Ключові слова: негласна слідча (розшукова) дія,

оперативно-розшуковий захід, спостереження за особою, річчю або місцем, спеціальні знання, спеціальні лінгвістичні знання, спеціальні психологічні знання.

В статті на основі изучения действующего отечественного законодательства определены особен-

© С.І. Жалдак, 2014